

САВА ВЛАДИСЛАВИЧ (1668 – 1738) И НАЧАЛОТО НА РУСКО-КИТАЙСКИТЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Лилия Илиева

Югозападен университет „Неофит Рилски“

SAVA VLADISLAVIĆ (1668 – 1738) AND THE BEGINNING OF RUSSIAN-CHINESE DIPLOMATIC RELATIONS

*Liliya Ilieva*¹

Neofit Rilski South-Western University, Bulgaria

Abstract: The paper provides an overview of the diplomatic relations between Russia and China which date back to the second half of the 17th century. Particular attention is paid to the embassy of Sava Vladislavić, who concluded treaties defining the Russian-Chinese border that are still valid today. An overview is given of the life and work of Sava Vladislavić, who contributed to the acquaintance of Russian rulers with the problems of the southern Slavs and other peoples in the Ottoman Empire. The paper finds that in China in the 17th- and early 18th centuries the presence of people from other Balkan peoples is documented.

Keywords: Russia; China; history of diplomacy; history of trade; international contracts

Сава Владиславич е личност, чието дело е многостранно. Той има значение както за южните славяни, така и за руснаци и китайци. При това, във всяко едно от тези измерения той е важен от няколко различни гледни точки. За съжаление, в България той практически не е известен, макар че и конкретно за българите той има сериозно културно значение: той е превел на руски език съчинението на абат Мавро Орбини „Царството на славяните“ (доказано от Дел’Агата 1983) и тази книга, издадена в превод в Санкт Петербург през 1622 г., е станала достъпна на Паисий Хилендарски

---

¹ *Liliya Ilieva, Professor Emerita in General linguistics at the Faculty of Philology, South-West University, graduated from the University of Sofia in 1975, studying Chinese language (wenyan and putonghua) and literature as minor subject, attending the courses of Zhang Songfen and Bora Belivanova.*

като един от неговите основни източници за написването на „История славянобългарска“.

При все че основна тема на този доклад е руско-китайската дипломатическа дейност на Сава Владиславич, неговата забележителна фигура следва да се очертае и с упоменаването на редица негови други дейности и заслуги.

1. Жизнен и професионален път

Животът на Сава Владиславич е основно изследван от сръбския поет и дипломат Йован Дучич, от когото вземам основните биографични данни, по изданието от 1969 г. (Дучич 1969: 90). Сава Владиславич (1668 – 1738) е роден в православно семейство в Херцеговина и двайсинагодишен попада в славния град-република Дубровник, който, притискан от една страна от Венеция, от друга – от Османската империя, е успял да запази своята независимост. По другото име на Дубровник – Рагуза – впоследствие той получава в Русия титлата „граф Рагузински“, а като „Рагузински“ се е представял преди това още в Цариград, вероятно защото дубровчаните не са османски поданици и са се ползвали с известни свободи и привилегии. В Дубровник Владиславич получава известно образование (неизвестно в какво училище), а освен това и познания по търговия, които му помагат в неговата забележителна кариера. Там е усвоил латинския и италианския, с което е получил впоследствие в Русия необикновено езиково предимство пред образованите руски интелегенти, за които този тип образование не е била типична. Както ще се види по-нататък, за мисията му в Китай е спомогнало и познаването на латинския език. По това време в Китай този език е можел да се използва като език на дипломацията, в резултат на образователната дейност на мисионерите йезуити.

През 1698 г. Владиславич отива в Цариград като дубровнишки търговец, а там се сближава с посланиците на европейските държави. Преди всичко – с руските посланици. Първоначално посланик там е Емилиан И. Украинцев, с когото Владиславич установява контакти². Контактите му продължават и при следващия руски посланик, княз Дмитрий М. Галицин. Решаващо значение за бъдещата му кариера на руски дипломат имат връзките му с посланик Пьотър Андреевич Толстой (основател на бъдещата знатна руска фамилия, дала много на руската и световната култура).

---

² Запазено е писмо, в което Украинцев пише, че Сава Владиславич го е снабдил с преписи от всички международни договори, които Османската империя е сключила с Франция, Венеция, Хабсбургската империя и Англия (срв. Дучич 1969: 90).

По препоръка на посланика Сава Владиславич заминава за Русия, където е представен и на цар Петър I, а след това се връща за известно време в Цариград по негова заръка и като близък сътрудник на посланик Толстой. На пазара за роби в града С. Владиславич купува етиопско момче (по някои сведения: две момчета), което изпраща при царя във Вилно (днес – град Вилнюс); момчето е известно в историята като „арапът на Петър Велики“, прадядо на поета Александър Сергеевич Пушкин.

Още през 1704 г. Владиславич пише за руския цар един секретен доклад – *Описание на бреговете на Черно море*, който предава на посланик Толстой. Това е първата му значителна изява на дипломат и служител на руските тайни служби, а също и книжовно дело. По това време Османската империя е смятала Черно море за изключително своя собственост и не е разрешавала на руски плавателни съдове достъп до него през Азовско море. С този свой труд Владиславич насочва вниманието на руския владетел и кръговете около него и към Балканите, като дава известна подготовка за бъдещи войни с Османската империя.

След завръщането си в Москва С. Владиславич заема при двора поста на Дворцов съветник по въпросите на православния Изток. Той е първият, който обръща вниманието на руските власти върху положението на поробените балкански народи и възможността техният въпрос да се реши с участието на Русия³. На 22 февруари 1711 г. цар Петър Велики издава „Манифест“ за началото на войната с Турция, написан на руски, но който е бил публикуван в отделни брошури и на полски, и на латински език⁴, в

---

³ Този въпрос е извън темата на доклада, но е изключително важен и за нас, българите, макар никога да не е бил поставян в българската историческа наука – донякъде, не без основание, тъй като българите тогава и дълго време след това са оставали встрани от вниманието на руските власти. Център на интерес е била Черна гора, която е имала своето самоуправление, а освен това е свързана с родния район на Сава Владиславич, с Дубровник, а също и със стратегическия излаз на Адриатическо море. През юни 1711 г. полковник Михайло Милорадович и капитан Иван Лукачевич, херцеговци на руска служба, пристигат в Цетина и предеват на митрополит Данаил писмо от цар Петър I, за което се смята, че е съчинено от Сава Владиславич. В писмото се призовават всички християни, и от римската, и от гръцката църква, да вдигнат въстание против турците, което да се съгласува с бойните действия на Русия във водената тогава война с Османската империя. В резултат на това се вдига въстание, което обаче не е широко подкрепено от населението и завършва с поражение, след поражението и на Русия във войната, в която примирие с османците е сключва през 1711 г. на река Прут, според което руснаците се задължават да върнат на османците Азов.

⁴ Според Дучич, това е „Прокламация“ от 6 януари 1711 г. и в текста се казва: „*Ge-munt barbarum jugo oppressi Graeci, Valachi, Bulgari, Servique; quanta sit illio religio practorum, delirrimae suae miseriae experientur, nec minus regnum Hungariae notabili damno probavit* (Дучич 1969: 155). Благодаря на проф. Искра Шварц, която в личен разговор уточ-

който се упоменават и българите. Под влияние на Владиславич Петър I започва да изпраща книги и учители за южните славяни (Дучич 1969: 313).

За трупането на дипломатически опит е важна мисията на Сава Владиславич във Венеция и Рим. През 1718 г. той се жени за венецианка от изтъкнат род, един от представителите на който е бил и дож на републиката. Мисията му в Рим от 1720 г. е била да преговаря за сключване на уния с Римокатолическата църква, за което вероятно той се е бил договорил с папа Клемент XI⁵, но смъртта на папата попречва за финализиране на договореността. За постигнатите все пак успехи през 1722 г. Сава Владиславич е удостоен с дворянство и графска титла. Цар Петър Велики решава да го изпрати с посолска мисия в Китай, а указът за назначението му е подписан след смъртта на царя, от Екатерина I, на 18 юни 1725 г. (Дучич 1968: 315).

2. Начало на дипломатическите отношения между Русия и Китай

Историята на руско-китайските дипломатически отношения далеч не започва със Сава Владиславич. Първо пратеничество, изпратено в Китай от руския владетел, е от 11 февруари 1654 г., откогато датира грамотата, издадена от цар Алексей Василиевич до китайския „богдихан“. Да я занесе, е натоварен търговецът Фьодор Исакович Байков, който преди това е бил изпратен в град Тоболск, за да проучи различни търговски въпроси, свързани с бъдеща търговия с Китай. Тази грамота е пространна и цели да увери китайския владетел във високия произход и високото положение на руския цар, както има и уверения в дружба и любов. Байков обаче не е бил допуснат до императора и подаръците, които е носел, са му били върнати. Причина за това е неговият отказ да спазва китайските обичаи, например, да се кланя по техния обичай, да пие чай с масло (оправдавал се е с постите, които спазвал) и т. н., поради което е бил заплашван дори със смърт, но в крайна сметка е бил отпратен обратно (срв. Бантиш-Каменски 1803: 10 – 11).

След завръщането му вземат от него грамотата и назначението и царят изпраща ново посланичество: болярския син Иван Перфилиев,

---

ни, че текстът е от Манифеста, и ме насочи към издадените документи, „ныне под игом варварским стенающие христианские многие народи, якоже греки, волохи, болгары, сербы и прочия многа с превеликим своим бедством“ (Письма и бумаги..., 1962: 608).

Това показва, че Й. Дучич, който е основният биограф на Сава Владиславич, не е особено прецизен в работата с документите и допуска разместване на информация.

⁵ Бил е приет от Папа Клемент XI на 14 ноември 1720, (срв. Дучич 1969: 273).

съпроводен от жителя на Бухара Сеткул Аблин. На 10 август 1658 г. царят издава нова грамота, която да се връчи на китайския владетел. Посланичеството заминава с грамотата и подаръците, които са приети, защото е запазен отговорът на китайския владетел, част от който е цитиран от Бантиш-Каменски на стр. 13 на руски език. В текста се казва: „данъкът, изпратен от тебе, е приет, и в отговор ти изпращаме милост и заплащане“. Изпратени са и подаръци, между които са и десет пуда чай.

Десет години по-късно, през 1668 г., бухарецът Сеткул Аблин отново е изпратен в Китай, но за това посещение няма запазени данни.

През 1669 и 1670 г. инициативата за преговорите излиза от китайска страна. В новопостроения град Нарчинск пристигат пратеници, тъй като императорът е обезпокоен от приема, който намират бунтовници и бегълци от неговата империя, като дава да се разбере, че е склонен към преговори. Те са приети добре от управителя на Нарчинск Данило Аршински, който през април 1670 г. изпраща в Китай посланичество, водено от Игнатий Милованов. Тези пратеници са били допуснати до императора. Интересно е сведението, че в Пекин те са срещнали трима гърци, дошли в Китай по море, които живеели там вече седемнайсет години, както и руснаци, един от които бил женен за китаяка и бил приел „китайската вяра“ (стр. 19). Върнали са се с послание от император Канси до управителя на Нарчинск и с подаръци. Посланието е датирано от деветата година от управлението на Канси, пети месец, тринайсето число.

И така, първите дипломатически отношения между Китай и Русия са установени благодарение на разположението на император Канси. Но също така и на грижата му за положението в приамурския край, защото, освен заселването на поданици на руската империя, там безпокойство са създавали и бегълците от Китай.

От страна на Русия инициативите за връзки с Китай продължават и на 28 февруари 1675 г. е издадена грамота, която да бъде занесена на китайския император от една прелюбопитна личност: молдовския боярин на руска служба с руско име Николай Гаврилович Спафарий, а с молдовско име – Николае Милеску-Спетару. Като се имат предвид тримата гърци, заварени в Пекин от посланичеството на Милованов, Спафарий е четвъртият човек от Балканите, за когото имаме сведения, че през XVII век е пребивавал в Пекин. Николай Спафарий е бил високообразован човек, владеещ много езици. За мисията му в Китай се е оказал полезен латинският език, благодарение на което той е установил контакти в Пекин с йезуита фламандец Фердинанд Вербист (Ferdinand Verbiest), учител на император Канси по математика и астрономия. По това време в Пекин са и други знаменити йезуитски мисионери: Матео Ричи и Йохан Адам Шам

фон Бел, които, както е известно, имат огромна роля за взаимното опознаване на Китай и Европа, както и за културния и научен обмен между тях. При преговорите, които води Спафарий устно на латински език, от руска страна се поставя и езиковият въпрос – нужно е да се реши на какви езици ще се водят преговорите в бъдеще, както и въпросът за унификация на титулатурата, която ще използват двете страни при своето общуване (поставените въпроси са изброени от Бантиш-Каменски 1803: 30).

Пратеничеството, водено от Спафарий, не е постигнало дипломатически успех. Царете Иван Алексеевич и Петър Алексеевич през 1685 г. решават да изпратят в Пекин нова грамота, която да се представи от пратениците Никифор Венюков и Иван Таверов, които пристигат в Пекин на 31 октомври 1686 г. и успяват да получат аудиенция при императора и да си тръгнат с две негови писмени послания. В отговор на тези послания царстващите деца на починалия цар Алексей – Иван, Петър и сестра им княжна София, решават да изпратят за преговори на границата Фьодор Алексеевич Головин със званието на велик и пълномощен посланик. Указанието, което той е получил, е да уговори граница по река Амур, „като даде да се разбере, че освен тази река, от древността разделяща двете реки, никаква няма да бъде здрава“ (текстът на заповедта изцяло е е публикуван от Бантиш-Каменски на с. 50 – 52). След множество перипетии и бурни събития Головин решава да изпрати в Пекин през януари 1689 г. дошлия от Москва Иван Логинов, който е носел със себе си три варианта на подготвени договори с Китай. Те следвало да се представят на китайците последователно, в случай че не се постигне договореност по първия, да се предложи вторият и т. н. Но император Канси отговаря, че желае да се постигне договореност в Нарчинск, а не в Пекин, и че той ще изпрати в Нарчинск свита от 1000 души. Вследствие на това, през август 1689 г. в Нарчинск се състои първата среща между представители на руската и китайската власт. Сред тях са и двама йезуити, мисионери в Китай, които служат като преводачи на латински език (Бантиш-Каменски 1803: 61).

Първи договор, който освен това отговаря на изискванията на модерното време за дипломация, между руските и китайските владетели, е подписан на 27 август 1689 г. Публикуван е от Бантиш-Каменски през 1803 г. (с. 337). Сключен при Нарчинск („в Даурска земя“). Той определя границата между страните, а текстът му е изписан на каменен стълб, поставен от китайците на границата, на манджурски, китайски, руски, латински и монголски език. В руския текст Китай се нарича „Хинское государство“, което е филологически важно. Но е използван и изразът „государство Синского владения“, което показва, че названието още не е уточнено.

3. Посолство на Сава Владиславич

След сключването на Нарчинския договор между Русия и Китай, между двете страни се водят оживени дипломатически преписки и се решават въпроси на междудържавните отношения, като възникват и много проблеми. Но мисията, с която е натоварен Сава Владиславич, е особено важна, а освен това тя се е увенчала с успех, който се е оказал необикновено траен: чрез нея са решени въпроси и са постигнати договорености, които на практика са актуални до днес. Тази мисия е вече след смъртта на император Канси през 1722 година.

През април 1726 г., след половингодишно пътуване, Сава Владиславич пристига заедно с цялото посланичество в Иркутск, където се запознава с проблемите на руско-китайските гранични отношения. Между тях е и проблемът с множеството бежанци от Китай към руските владения, главно – на монголци. Когато се отправя към Пекин, по пътя му е оказвана голяма почит: съпровождан е с барабанен бой и музика, посрещан е с топовни гърмежи, угощаван богато и са го забавлявали с театрални представления (срв. Бантиш-Каменски 1803: 128). През 1728 г. пристига в Пекин и на четвърти ноември получава аудиенция при император Инджън (雍正), син на Канси. След церемонии императорът заповядва да обявят на Владиславич следното: „че неговият родител е имал с Руската империя блажен мир, покой и добра дружба, към спазването на която и той има склонност; че такава велика руска императрица е изпратила при него такъв велик посланик, това на него, императора, е твърде угодно и затова той него, посланика, приема с учтивост и чест, с каквато преди посланици не са били приемани; и че между двете империи след мирните договори до тази дата никакви големи неща не са се случвали, а някои малки на границите, и за тях той отдавна желае руски посланик, за да се успокои всичко“ (с. 129). В отговор Владиславич, коленичил на възглавничка, държи реч на латински, в която излага исканията на руския двор. Въпреки радушното посрещане и привидно добрия ход на преговорите, китайската страна отказва да приеме руските условия и отношението към Владиславич и свитата му рязко се променя. В крайна сметка, посолството напуска Пекин, а договорите все пак са сключени чак на река Бура.

Най-важната и актуална и до днес мисия на Сава Владиславич е уточняването в подробности на границата между Русия и Китай. Това е бил един труден въпрос, зависещ и от обстоятелството, че по граничните райони обитавали номадски народи (монголи, тунгуси), които непрекъснато се местели. Разбира се, имало е и много други проблеми, които обаче успешно са решени и границите са останали почти непокътнати вече три века.

Договорите са издадени от Бантиш-Каменский (1803) като приложения към неговото ценно изследване. Тъй като документите, свързани с дипломатическата мисия в Китай на Сава Владиславич, са много, в доклада ще се спра само на един от тях, по руския текст на договора, издаден от Бантиш-Каменски.

Договорът от 14 юни 1728 г. е сключен е на река Кяхта и е наречен „генерален трактат“. От руска страна е означен граф Сава Владиславич, а от китайска – „президентът на мандаринския Трибунал Чабина“, велможата Тегут, който е управлявал външните провинции, и велможата Тулешин“, който е отговарял за военните дела в Цин. Договорът е за „вечен мир между двете Империи“, за границите, за бегълците, за Удинските места, за посланиците и т. н.

Договорът е за обновление на предишния, сключен при Нечинск, както и за неговото „ерудирано“ (вящее) обновление.

В Параграф I на договора е записано:

„Сей договор нарочно сделан, чтобы между обоими Империями мир крепчайший был и вечный. <...>“ (стр. 365) [Този договор е направен специално, за да бъде мирът между двете империи най-здрав и вечен].

В четвъртия параграф се потвърждава, че както е било и досега, в Пекин могат да идват не повече от 200 души търговци, които на всеки три години могат да идват по веднъж в града. Нито на тях, нито от продавачите ще се взема данък. По пътя им се разрешава със свои средства да купуват камили, коне, храна и да наемат работници. За по-малки търговски цели се устройват тържища при Нерчинск и Селенгинска Кяхта (стр. 367 – 368). В следващите параграфи се уреждат пощенският път, въпросът с бежанците от едната в другата страна, както и забраната да се преминава границата без паспорт.

Интересен е текстът на Параграф V. В него се говори за дом в Пекин, предназначен за руснаците, които пристигат в града. Граф Владиславич е предоставил средства за строеж на църква, която е направена с помощта на веложите, занимаващи се с руските дела. В този дом ще живее един свещеник (наричан в текста „лама“), и ще се присъединят и още трима свещеници („лами“), които ще пристигнат, когато се реши, ще им се дава храна така, както се дава и на този, който е там сега. На руснаците няма да бъде забранено да се молят и да почитат своя бог и по своя закон. В този дом ще живеят и четирите момчета ученици и двама на по-голяма възраст, които знаят руски и латински, които граф Сава Владиславич оставя, за да учат езиците. На тях храна ще се дава от издръжката на императора, а когато се изучат, да се върнат назад по своя воля (стр. 368 – 369).

В свитата на граф Владиславич са били двама младежи, които е трябвало да останат за обучение по китайски и манджурски език: Лука Воейков и Лука Яблонцев, студенти в Московския университет (стр. 120). За нас е важно присъствието на Лука Воейков, който е останал в Пекин. Фамилия Воейкови са от вероятен български произход; за основател на рода на руска почва се смята Воейко, Войтягов син, владетел Търновски, който през 1384 г. отива в Русия заедно с още 150 души (срв. Аверянов 2018).

4. Заключение

При преговорите между Русия и Китай в сравнително отдалечената епоха е трябвало да се преодоляват редица трудности, които сега изглеждат маловажни. Една голяма трудност за европейците в Китай е бил непривичният за тях китайски церемониал, възприеман и от първите руски посланици като обиден, поради което те са и отказвали да се кланят пред императора по изисквания от тях начин. Това не е спомагало никак за успеха на техните мисии.

Друга трудност е било дори названието на страната. В предговора към сборника от документи Бантиш-Каменски (който е съставил своя труд в края на XVIII век) пише: „Китайците наричат манджурите никан, а мунгалите („мунгалы“ – старо име на монголите в руския език) – Китат, от което е произлязла и думата Китай, с което име росияните, получили първото известие за китайците чрез монголите, наричат китайския народ, а с тях заедно и манджурците, „китайци“ (Бантиш-Каменски 1803: 2). Както е известно, названието „Китат“ е свързано по произход с названието на изчезналия народ кидан 契丹, вероятно – монголоезичен, който управлява Китай от 907 до 1125 г., а периодът се описва като „Династия Ляо“. Трябва да се уточни обаче, че преминаването на краеслевното (н) в (й), в резултат на което се е получила формата „Китай“, е характерно за тюркските езици, което показва, че руснаците не са заели означението „Китай“ директно от монголски народ, а чрез посредничеството на някакъв тюркски народ.

Същият автор (с. 5) говори и за границата между Русия и Китай: „Китайската държава се допира до Русия в провинция Ляодун, т. е. с източната страна, или по манджурски Мукден. В нея се намират много градове, села и селца, големи реки, в числото на които е и Амур река, наричана от китайците Ге Лонг [има предвид Heilong, 黑龙], а от манджурците Сахалин Ула, а от монголите – Карамурен, т. е. „Черна река“, главен град е Фун-тян-фу. Тази провинция се отделя от Китай чрез големия Хингански хребет [става дума за вулканичната верига 大兴安岭, която сега е във Вътрешна Монго-

лия и в Монголия, бел. моя] до самото Източно море; от тази провинция са произлезли сегашните манджурци“.

Много впечатляващо е, че в руско-китайските дипломатически отношения са ангажирани двама представители на балканските народи – Николай Спафарий и Сава Владиславич, и двамата – с висок произход и изключително добре образовани, с висок авторитет в Европа. Има откъслечни данни и за други лица, свързани по произход с Балканите, но посетили Китай в ранни времена, включително и за младеж на име Лука Воейков, оставен в Пекин от мисията на Сава Владиславич, за да изучава местните езици, който вероятно е с български произход.

Русия е първата и дълго време – единствената държава, която успява да установи дипломатически отношения с Китай, да сключи договори и да установи търговски отношения в интерес и на двете държави, което е във връзка с факта, че двете страни имат обща граница, но причината далеч не е само в това. Известно е (и често се привежда като курioз) надменното и презрително отношение, с което в Китай са посрещнати първите предложения за търговски отношения от страна на Англия. Става дума за известното писмо на император Циенлун (Qianlong) до британския крал Джордж III от 1793 г., с което по унизителен начин китайците отказват на Британската империя всякакви отношения. Презрението, което е изразено в писмото до краля, връчено на посланика лорд Джордж Маккартни⁶, оставя впечатлението, че китайците по това време изобщо не са запознати с международните отношения в света по това време. Всъщност обаче отношенията им с Русия показват, че това далеч не е било така.

Библиография

Аверьянов 2018: Аверьянов, Константин. Сергей Радонежский. Личность и эпоха. Москва: Центрполиграф, Серия Библиотека православная. [Averyanov 2018: Aver'yanov, Konstantin. Sergij Radonezhskij. Lichnost' i epoha. Moskva: Centrpoligraf, Seriya Biblioteka pravoslavnyaya.] ISBN: 9785-227-08254-1

Бантыш-Каменски 1803: Бантыш-Каменский, Николай Н. Дипломатическое собрание дел между Российским и Китайским с 1619 по 1792-й год. (Составленное по документам, хранящимся в Московском архиве Государственной коллегии иностранных делъ, в 1792–1803 году Николаем Бантыш-Каменским.) Казан: Типография Императорскаго университета.

---

⁶Qianlong Letter to George III (1792). University of California, Santa Barbara. Retrieved 30 January 2023.

1882. [**Bantish-Kamenski 1803**: Bantysh-Kamenskij, Nikolaj N. Diplomatičeskoe sobranie del mezhdru Rossijskim i Kitajskim s 1619 po 1792-j god. (Sostavlennoe po dokumentam, hranyashchimsya v“ Moskovskom arhive Gosudarstvennoj kollegii inostranyh del“, v 1792–1803 godu Nikolaem Bantysh-Kamenskim.) Kazan: Tipografiya Imperatorskago universiteta. 1882.]

Дел’Агата 1985: Дел Агата, Джузепе. Русский перевод „Царства Славян“ Мауро Орбини. – В: Советское славяноведение (ИС РАН), № 1, Москва: Наука, 1985. [Del’Agata 1985: Del Agata, Dzhuzepe. Russkij perevod „Carstva Slavyan“ Mauro Orbini. – V: Sovetskoe slavyanovedenie (IS RAN), № 1, Moskva: Nauka, 1985.]

Письма и бумаги..., 1962: Письма и бумаги императора Петра Великого. Т. 11, вып. 1 (январь – 12 июля 1711) Ин-т истории АН СССР. – Москва: Изд-во АН СССР, 1962. – 608 с. [Pis’ma i bumagi..., 1962: Pis’ma i bumagi imperatora Petra Velikogo. Т. 11, вып. 1 (yanvar’ – 12 iyulya 1711) In-t istorii AN SSSR. – Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1962. – 608 s.]

Дучич 1969: J. Dučić. Jedan srbin diplomata na dvoru Petra Velikog I Katarine I. Grof Sava Vladislavić. Sarajevo, Svjetlost I Prosveta.